

ПИЕР ЛЕСКАЛОПИЕ

/1574/

Този слабо познат пътешиец произхожда от знатно парижко семейство. Изучава право в университета на Падуа и се готвел за висока държавно-административна кариера. През 1574 г. се отправил към Цариград в пратеничеството на Масио, секретар на френския посланик в Турция Франсоа дьо Ноай. Пратеничеството се прехвърлило по море от Венеция в Дубровник, откъдето започнало мъчително пътуване през Нови пазар за Ниш и София.

Френската мисия се придвижила през българските земи в края на март и началото на април 1574 г. До 1 юни П. Лескалопие пребивавал в Цариград, на връщане минал през Източна Тракия и Източния Балкан. Като преминали Дунава при Русе, Лескалопие и неговите спътници се върнали обратно през Трансилвания, Унгария, Германия и Италия. Смята се, че посоченото пратеничество и главно П. Лескалопие са били натоварени със специална политическа мисия. Поради религиозните войни Франция изгубила предишния си престиж в Средиземноморието и влиянието ѝ върху Портата намаляло. Стремехът ѝ да укрепи това влияние съвпада със стремехите на османската власт, сериозно засегната от поражението при Лепанто, да затвърди политическите си връзки с Европа с оглед евентуален реванш срещу неприятелските средиземноморски сили — Испания и италианските морски републики. Може би мисията на Лескалопие трябва да се свърже с този етап в развоя на френско-турските отношения и нуждите, породени от тези отношения.

След завръщането си във Франция П. Лескалопие заема дворцова служба при тогавашния френски крал Анри IV. Биографите на Лескалопие допускат, че неговите възгледи относно Османската империя имали известно влияние за определяне насоките на френската политика в Леванта¹. Пътуването си до Цариград и обратно Лескалопие описал в подробни бележки, които носят наслов: *Voyage fait par Moy Pierre Lescapier l'An 1574 de Venise à Constantinople par Mer jusque à Raguse et le reste par terre et le retour par Thrace, Bulgarie, Walech, Transilvanie ou Dace, Hongrie, Allemagne, Triul et March Treuisane jusques à Venise.*

◀ Маршрут на Пиер Лескалопие (1574 г.)

Пътните бележки на Лескалопие са живи, ясни и разнообразни. За особеностите на пътя и земите, през които минава, той е използвал безспорно дневниците на други пътеници, минали преди него, и особено сведенията на Бенедето Рамберти.

Пътеписът на Лескалопие не е издаван изцяло. Фрагменти от него са обнародвани за пръв път от Е. Клере.² По това непълно издание са направени и преводи на сръбски език.³ Българското издание и румънските издания са по ръкописния цялостен текст.⁴ Поместените тук извадки са именно по този текст.⁵

Лескалопие и спътниците му тръгват от Дубровник през Херцеговина и Сърбия за Цариград. По повод кервансарая в гр. Требине, в който отсядат, той пише следното:

„Кервансараята са страноприемници, където богати и бедни квартируват по липса на по-добро. Те са като големи хамбари. Осветляват се през дупки вместо прозорци, без таван са, само покрив има. Отвътре наоколо има издигнатини, високи две стъпки и половина, широки седем стъпки. Хората се качват на тях, за да се настанят отделно от животните, те са вързани на място с железни халки, прикачени на издигнатините. Така всеки гледа коня до себе си и му слага зоб върху издигнатините. Служат си с власести торби, за да им дават зоб от овес и от ечемик, т. е. конят яде от торбата, увиснала на шията му. Тя [торбата] е малко по-голяма от намордник. Оставят я на коня около половин час след като изяде ечемика, защото мислят, че дъхът на коня и миризмата от храната му в торбата са полезни за него. Над издигнатините навсякъде наоколо има гвоздеи на стените, където всеки закачва нещата си, без да се плаши, че ще се загубят, защото на другото утро кервансарайджията (стопанинът) не отваря портата, докато не обходи и претърси всекиго, ако нещо се изгуби. На всеки четири тоаза^{5а} има огнища. Кервансарайджията продава дърва и хранителни припаси, ако няма село или град, където могат да се купят. Тук се търгува много с всичко. Често се стига на място, гдето е само един-единствен кервансарай, тъй като из тези гранични места областта е пуста. Това пречи на християнските роби и други да избягат, защото няма никакъв заслон, нито къде да се нахраниш и напиш освен тези страноприемници, построени като гранични постове между конаците. Кервансарайджията при това разпитва къде отиваш, откъде идваш и кой си. Трябва да пътувате от сутрин до вечер, ако някоя река или ливада не ви накарат да слезете и измъкнете от дисагите студено месо или от товарния ви кон и от седлото някое шише вино, за да хапнете леко по пладне, докато конете ви с отпуснати юзди и спънати крака пасат или ядат, каквото им се даде. Ето защо

още в Дубровник ни предупредиха да си набавим дълги клинци, за да закачваме вещите си по стените на кервансараите, където нямаше куки, тъй като при липса на такива би трябвало да оставяме на земята палтото, шапката, ботушите, юздата и пр. Освен това, който няма възможност да използва товарен кон, трябва да си купи торба от турска килимена тъкан, тепана и стегната така, че да бъде непромокаема на дъжда и да не се измокри сложеното в нея. Освен това — шише от говежда кожа, което понася удари, без да се разбие. Турските седла могат да служат за всички коне, защото материята под скелета им е само от кастор — не е нито с платно, нито с кече, както на седлата у нас. Слага се по-дебел или по-тънък кастор според това, дали конят е едър или дребен.

По тези кервансарайи трябва да се заплаща веднага в брой всичко купено, тъй че на другия ден няма нужда да се губи време с броене и плащане. Кервансарайджията стои на портата, за да изпрати всичките си посетители и им пожелава „селямалейкум“. Удивително е, че в този кервансарай пристигат всякакви хора и народности: араби, турци, гърци, евреи, арменци, франки и др. Всички квартируват толкова спокойно, че никой не се оплаква от никого.“

Около Плевлье Лескалопие отбелязва за присъствието на дървенджии. След това пътниците се насочват към Поморавието.

На 26 [март] — в Ниса⁶, населен град и твърде търговски, където минава река Нисава⁷, и на половин левга⁸ — Морава, широка и пълноводна от втичането на много други реки.

На 27 — в Клисуриса⁹, село на гърци¹⁰ в България, отделено от тази страна с планината Куновиса¹¹; близо до нея видяхме крепостта Копривац вдясно.¹²

Жените в тази страна режат косите си и не ги оставят да растат, докато се оженят.¹³ Тогава те ги сплитат и ги провесват отзад с дълга висулка от конопени влакна чак до коленете; другите носят големи плоскости на главите като ония [жени]; които във Франция се наричат египтянки.¹⁴ Отвсякъде наоколо висят сребърни монети, кехлибарени и оцветени стъкла; те имат висулки на ушите, големи като яйца, от калай или олово с малки верижки от жълт тел. Когато им умре някой роднина или приятел, те си издраскват лицето до кръв, скубят си косите и ги прикачват на гроба на мъжете си. Това повечето от тях правят по-скоро по обичай, отколкото от траур. Някои девойки дойдоха да поиграят пред нас, за да спечелят пари, и се украсиха като невести, поставяйки си плоскост, обкръжена с разноцветни пера, прикрепена на главата. Танцът им бе по две една срещу друга, като се сменяха, избутвайки леко едната на мястото на другата, и накрая ритъмът се ускори — те подскачаха и тупаха с крак в един такт. Песнопойките им бяха четири

техни другарки, които се държаха две по две и си предаваха едни други една и съща песен.

На 28 пристигнахме в Пирот, град от старо време, където има още множество красиви мрамори, вградени като обикновени камъни в новите постройки. При влизането в градеца трябва два пъти да се прекоси река Нишава, където има развалини от стара крепост сред голямо блато.¹⁵

На 29 март преминахме през две реки — Зукова¹⁶ и Нишава, и спяхме в Драгоман — село на православни при навлизането в равнината на София.

На 30 прекосихме тази равнина, ниска и широка, обкръжена от малки планини, където се добива много вино, както в равнината — много жито и ориз. Има ливади и пасища, където пасат множество биволи, кобили, волове, камили, овце и др. Пристигнахме в София, турски град,¹⁷ голям, красив и твърде населен с турци, евреи и дубровничани. Има древна черква, която е дала името на града. Превърната в джамия, тя все пак е запазила името си — София¹⁸. Има пак вън от града една хубава християнска черквица.¹⁹ Къщите в града са ниски, построени с дъски и камък, а повечето — с пръст. На четвърт левга тече река Иска²⁰, която преминахме на две места последното утро на месеца. В цялата Софийска равнина не видяхме нито едно дърво. Спяхме в Пернуиса — село на православни българи.²¹

На 1 април — в Дервен²², последната паланка в България, сред която все още има древна порта, отделяща България от Македония.²³ На 2 спяхме в Басарич²⁴, малко тържище, много населено градче на турци. На 3 април беше турският байрам, техният Великден, който празнуват два пъти годишно с големи веселия. Те се люлееха, както правят малките деца у нас, седнали на двойно повесено въже. Отгоре е разпрострян голям чаршаф, както става по някои улици на божия празник. На това платно са прикачени и висят ябълки, круши и много колани, жартиери и други дреболии за ония, които уловят от тях нещо с ръка, щом люлката издигне нагоре седналия на нея.

Вечерта минахме през Филипополи, древен град, седалище на бащата на Александър Велики, отчасти разположен на хълмове, отчасти — в равнината. Стените, цели и красиви, съществуват още там и няма никакви развалини, няма вече никакви следи от врати.²⁵ Вътрешността на града е била съвсем разрушена и построена отново по турски с малки къщички от пръст и дъски. Врагове на древността, турците са изгорили и унищожили всичко, където са намерили статуи или надписи. Наистина те прикриват това си безбожие под маската на суеверията си или казват, че и едните, и другите (т. е. статуи и надписи, б. пр.) са забранени от бога, който не желае други надписи и

почит освен за самия него и от ревност е забранил всякакво изобразяване.

От Филипополи започва голяма равнина, близо до която минава река Мариса²⁶, която някои вземат за Морава или Хебрус. Но те се сливат и се втичат в морето до Галиполи при Сестос и Абидос.²⁷ Прекосихме тази река през дървен мост, дълъг тридесет свода. По-нагоре от него се влива Стануш²⁸, друга река. Обиколката на този град изглежда да е повече от три левги и като че ли е смалена от размерите си в древността. Някои смятат, че в това поле е станала битката между Цезар и Помпей, но по-вероятно е според Апиан тук да е станала [битката] на Октавий и Антоний срещу Касий и Брут.²⁹ Още се виждат в равнината множество могилки, за които се казва, че са натрупани от купищата тела на умрелите в тази битка, както научих от един дубровчанин, живеещ в споменатия град (много от тях живеят там), а също и евреи.

Филипополи е главен град на Македония, обграден откъм север с Далмация, Сърбия и част от Тракия, после откъм изток — с част от Тракия и Пропонтида³⁰, откъм юг — с Епир и отчасти с планината Пинд и откъм запад — с Адриатическо море³¹. Но турците смесват всички тия имена и заедно с онова, което им принадлежи в Европа, го наричат изцяло Романия, т. е. Гърция.

Този ден спяхме в Катунце.³² На 4 април, дебнати от група разбойници, бяхме принудени да ни придружава отряд сеингани (така се наричат весларите, набирани в България и в съседните области срещу заплащане да карат галерите на султана).³³ С тях ние се настанихме в едно село не без страх да бъдем ограбени от самите тях. На 5 април вървахме през гората при Андринопол, където групата на същите разбойници се движеше постоянно край нас и често ги съзирахме. Изглеждаше, че чакат да ни нападнат, ако се отделим, нещо, в което нашите сеингани-пешаци не можеха да ни следват, ако ние бихме се впуснали.

На юг преминахме реката Карманли³⁴, т. е. „царска река“. Малко след това — пред чешмата на крал Вукасим-Мрезич, за която се разказва, че по време на бунта на Сърбия срещу Матиаш Корвин, унгарски крал, Сърбия се предала на турчина посредством деспот Георги, който бе неин управител.³⁵ Вукасим, молдавският крал, водел войски в помощ на Матиаш и уморен от дългите си преходи, поискал да пие и да си почине при тази чешма. Там бил убит от Версонич, негов щитоносец, когото той задържал единствен при себе си, докато войските му продължавали пътя си. В миг (дори елементите възненавидели това предателство) сладката вода станала горчива. Всички местни хора, които минават оттам, оставят няколко монети от себе си, вярвайки суеверно, че като са пили [водата], [тя] лекува трес-

ките и им пречи да се явяват. Нашият чауш, хората му и някои от нашите пиха от нея. Поради това тия конни разбойници, виждайки шестнадесетте товарни коня, които бяхме пуснали напред и се бяха отделили от нас (повечето бяха слезли пеша, за да пият), се обърнаха право срещу нас, за да ни нападнат. Всеки ловко възседна и с пушки или с пистолет в ръка, водени командувани от моите чауши, чакахме битката и знесгос³⁶ — многобройни и на коне. Настигнахме пак товарните ни коне и образувахме от тях преграда отстрани, за да пресечем пътя им и да имаме време да стреляме и да извадим сабите. Но нашите сеингани, които бяха избързали малко по-далеч, докато ние пиехме, видяха опасността ни и се впуснаха върху разбойниците, за да ги нападнат отстрани и да ги обкръжат отзад. Тази маневра нямаше ефект (тъй като те нямаха друго оръжие освен големи сърпове, търнокопи и лопати), но все пак уплаши тия разбойници, понеже, който успее да ги убие или да ги залови, е много добре възнаграждаван от обществото и те никак не рискуват. Нашето спасение бе напълно осигурено от одринския санджакбей, който неочаквано се появи на лов с голяма група. Забелязвайки това, разбойниците веднага изчезнаха. Научавайки от нашия чауш, че сме французи, тия ловци ни приветствуваха мимоходом любезно, като слагаха дясната си ръка на гърдите и навеждаха глави. Те ни казваха: франса кардас саламалек!³⁷ (френски братко, да те пази бог!). Ние отвърнахме със сваляне на шапка.

Спахме в „Моста Мустафа“, който те наричат „Мустафа паша кюперик“. Той (мостът) е с 25 свода на Мариса, много прав и от лошо изгладен мрамор. В средата се издига голям позлатен камък, надписан с едри сини арабски букви: за времето, основателя, архитекта, повода и разноските. Същият (основателят) е наредил да построят на това място хубава джамия и кервансарай, където дават храна на всички минаващи.³⁸

Това е голямо градче, добре населено от едната страна с турци, от другата — с гърци (т. нар. православни, б. пр.), мостът — между двете.

На шестия ден от март³⁹ пристигнахме в Андринопол, дърен град, който изглежда да е с обиколка четири левги. Дълго време е бил седалище на турската империя преди завземането на Константинопол. При влизането се минава по каменен мост, от двете страни на който текат Мариса и Тунс⁴⁰ — две реки, много удобни за обработката на сахтиани, повече, отколкото водите на Монтеймар във Франция — Дофине.⁴¹ Наляво видяхме голям дворец — сарай на султан Селим, баща на Сюлейман, и друг до него за обучение на ония, които са определени да станат еничери.⁴² В този град споменатият Селим е пребивавал повече време, както и неговият внук Селим прекарва там всички лета. На това място се изработват най-хубави

конски такъми. Изработка се великолепно и желязо с вковани златни украшения, игли, ножове, саби, железни наконечници за стрели и пр. Вътре и вън [от града] има множество красиви християнски черкви, превърнати в джамии. Там живеят много гърци, малко латини, множество евреи и повече турци. Има голям брой красиви нова джамии — между тях тази на султан Амурат⁴³ е на почит — с кервансарай, където се раздава милостиня на всички минаващи, също и уреденият от Ростан паша.⁴⁴ Най-богатата (джамия) е била построена от Селим, който управлявал тогава, по подражание на съградената от баща му в Конст[антинопол].⁴⁵ Мнозина казват, че тя побира толкова люде, колкото и в Констант[инопол]. Чухме католическа служба, отслужена от дубровнишки свещеник в черквица, поддържана от всички латини, които пребивават там.

На 7 — в Сюютлю⁴⁶ — градче с турци, където минава едноименна река. Спахме на 9 левги по-нататък, в Ескибаба, което ще рече „стар баща“. До това село се вижда хълм, където се твърди, че е погребан свети Никола. По-късно той бил пренесен на това място в малка кръгла черквица от древни камъни. Той бил епископ на Мира и Ликия, наречена днес Натолия⁴⁷ или Мала Азия. Между там и това място има много малко [път] по море. В това село Али паша, който загинал при Лепанто, е заповядал да направят джамия, кервансарай, чешми и бани и ги основа за младежта.⁴⁸ Всичко е нагиздено, [има] и храна за всички минаващи.

На осмия ден от март — в Бергас, който личи да е бил някога крепост с около една левга обиколка, а сега село, където Мехмед — първият паша, е наредил да поставят една джамия и кервансарай.⁴⁹ Там устроил да бъдат хранени всички минаващи. Накарал турските свещенослужители и учители да направят там бани, чешми и един дълъг калдъръм от едната и другата страна поради лошите пътища.

На 9 — в Чорлич⁵⁰, село на турци, до което преминава едноименна река, широка и красива. Тук обичала да прекарва султанката Руса, жена на Ростан паша,⁵¹ и бе наредила да направят толкова [неща], както в Бергас, но по-добри и разкошни, и калдъръм, два пъти колкото [другия]. Настанихме се там много добре. Който желае, го изтъркват и измиват в баните безплатно. Във всеки нужник има чешма, за да си служат с нея вместо с хартия.

Беше 8-ми, петък. Като милостиня към нас ни донесоха доста дърва, лоена свещ, всекому по една, три големи плоски блюда от бяло калайдисано желязо, издигнати с един пръст по краищата и вътре пет-шест малки панички, пълни с овнешко, волско месо, ориз и черен хляб в изобилие. Ние взехме от всичко с изключение на месото и ориза, като се извинихме с постите.

На 10-и дойдохме в Силивре⁵², в древността красив град, наречен Селимврия от Херодот (6-а книга). То е пристанище на Пропонтида, много удобно за преминаване в Мала Азия. Насреща са възвишенията на Брусиа⁵³ в Натолия, където се изработват красиви кадифета, украсени със злато. Няма друг град в останалата част на Тракия толкова забележителен със следите от древността, която се разкрива в надписите (макар и изчегъртани и изличени от турците) и в... храмове. Там живеят малко турци.

До Одрин стигнахме с наети коне. Там наехме кочиши, които се наричат араба (т. е. колите, б. пр.), а кочишите — арабаджии. Понеже ги наехме много скъпо, моят чауш заведе един от нас при кадията, т. е. съдията, който искаше да повали на земята търговеца на коне и заповяда веднага [да му се ударят] 40 тояги по тлъстините и по ходилата въпреки извиненията му, че той си е господар на конете и може да ги дава под наем на християните по-скъпо, отколкото на турците. Но по настоятелната молба на г. Масно той бе пуснат, за да ни предаде конете си на прилична цена. В тия земи нищо не коства да заведеш дело — няма ни адвокат, ни прокурор. Кадията си има заплаата и нищо повече. Неговият писар регистрира присъдите му, като не взема нищо за това. Султанът им плаща много добре, но ако биха отказали да съдят, ще бъдат обесени (f 20v—27v).

На 5 [юни] в Бергас⁵⁴ — турско градче, където Мехмед, тогава паша — велик везир, наредил да съградят джамия, основана за учители и педагози, кервансарай, чешми, бани и милостиня за всички минаващи в продължение на три дни.

По тия пътища се срещат турци, които предлагат като милостиня вода за пиене на пътниците. Те държат край себе си мехове и овчи кожи, пълни с вода, която отиват да търсят далече, имат две или три чаши от калайдисано желязо, в които ви предлагат безплатно водата си. Имат и огледало, за да ви дадат възможност да изчистите петната, които биха се появили на лицето ви от пот или друго. Такива люде се срещат из градовете. Някои се задоволяват с едно „бог да ви го върне“, други пък вземат двойно или повече, ако им дадете.

На 6 юни отседнахме в Ескибаба, „Стар баща“, където има милостиня на Али паша. Отидохме да видим черквицата и олтара в нея, за който се казва, че бил гробница на свети Никола. На олтара до стената има дървен жезъл и две митри от бяло кече. Върху олтара — една стара медна лампа, която турските свещенослужители поддържат горяща с лой от черен овен, принасян там в жертва от тях. Това място е свещено за тях и

винаги там има турски свещенослужител, който поставя от тази лой, взета от споменатата лампа с върха на пръста, и докосва с нея челото на дошлите да се помолят, били те християни, турци или други. До това село сочат хълм, откъдето, казват, тялото на същия светия било вдигнато и пренесено в тази черква.

На 7-и по пладне напуснахме пътя, по който се движихме на отиване, и завихме към България. Спахме в Зуетли⁵⁵, село, дадено като възнаграждение на Акмек чауш, обикновен чиновник за пътувания до Полша. При пристигането ни там видяхме турска младоженка, която водеха на съпруга ѝ, качена на кон и с балдахин, носен над нея от четирима турци. Следваха една волска кола и няколко турци на коне и пеша. Имаше малки тамбурини от мед, пищялки и хартии, с които вдигаха голям шум и екот. На това място един поляк, слуга на отсъстващия чауш, ни накара да платим много скъпо.

Оставихме Адринопол вляво и на 8 юни спяхме в Тодула⁵⁶ — турско село в одринската гора, наречена в тази си част Делиорман. Там винаги има множество разбойници.

На 9-и в Чилек — турско село, при влизането в което се преминава мъчно през дълбок и пълен с вода изкоп, където конете минават с плуване, а людете прекосяват по дърво, което служи за дъска. По него те карат да се пренасят хамутите, седлата и товарите.⁵⁷ Там и в съседните села се събираха отрядите, които трябваше да придружават бейлербея на Гърция в Молдавия.

На 10-и — в Мокран⁵⁸, село на християни-българи, където започват планините на България с мъчни пътища.

На 11-и — в Тисче⁵⁹, село на християни-българи. Те държат за православието. Там започват кръстовете по пътищата. Минава се през различни планини, изпълнени с гори.

На 12-и — в Конак⁶⁰ — село на православни християни-българи, до което се стига по планински, но приятни пътища. Във всички тия села и по-нататък чак до Трансилвания не бяха посмели да сложат камбани на черквите. Те си служат само с големи бронзови парчета, увиснали във въздуха, по които удрят с чукове, за да [вдигат] шум и да събират народа.

На 13-и спяхме в Кацело⁶¹, последната планина в България, откъдето през скали и пресечени пътища дойдохме в Русци⁶², град на брега на Дунав до Влахия.

На 14 юни отседнахме в дома на влашкия войвода, който той е построил за убежище на своите хора, отиващи и връщащи се от Константинопол.

На 15-и ние дадохме пак почивка там на нашите коне, изтощени от тия планини, гори и лошите пътища в България, толкова слабо населена, където често и ние, и конете ни оставахме през нощта навън. Къщите им не са издигнати на етажи.

Имат само едно приземие, оградено с пънове и пръти, забодени в земята, преплетени със ситни пръти като плетовите в Пикардия. Тия стени са измазани с пръст, [смесена] с начупена трева, от което те приготвят мазилка. Тези къщи са издигнати на шест стъпки височина и са покрити със слама, с един отвор всред покрива, за да излиза димът от огнището, което се прави в средата на мястото. Под един и същ покрив живеят всичките им животни с тях така нечисто, че не можейки да понасяме миризмата, ние често се настанявахме под някое дърво. Една нощ дъждът ни изненада заспали. Бяхме принудени да се облечем съвсем мокри и да пътуваме целия ден, без да можем да се изсушим до вечерта.

Този град (т. е. Русе, б. пр.) е населен. Има много стоки от всякакъв род, хранителни продукти в изобилие и евтини. Там ни се случи да покажем паспортите си, иначе не ни позволиха да минем Дунава. Множество турци живеят там между българите. Те са натоварени да внимават за всичко, което става, и не позволяват да се докара дори един кон, който струва повече от двадесет дуката или хиляда аспри.

Дукатът струва 60 аспри, френското екю — 52, италианското и испанското екю — 50 и талерите или монети от по 40 R струват 40 аспри. Тия талери се разнасят обикновено из цяла Турция, където има по-малко трудности да се покажат, а повече изгода (f° 42 v—45 г).

Увод, подбор и превод: Б. Цветкова
Коментар: Б. Цветкова и П. Коледаров

¹ Бележките за живота на Лескалопие черпим от N. Iorga, *Les voyageurs français*; Cl. D. Rouillard, *op. cit.*, p. 220.

² E. Cleray, *Le voyage de Pierre Lescapier „Parisien“*. *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), p. 21—55.

³ М. Данић, Три француска путописца XVI века о нашим земљама. *Годишњица*, XLIX 87, 1940; Р. Самарџић, *пос. съч.*, с. 133—136.

⁴ Б. Цветкова, Един френски пътепис от XVI в. за българските земи (Пиер Лескалопие — 1574), ИБИД, XXVI, с. 252—266; Р. Сербоводеану, *Călătoria lui Pierre Lescapier în Țară Românească și Transilvania la 1574. Studii și materiale de istorie medie*, IV, 1960, p. 437—438; Р. Сербоводеану, *Le voyage de Pierre Lescapier à travers l'Europe Centrale (1574)*, *Revue Roumaine d'histoire*, VII, 1963, 3, p. 373—383; *Călătorii străini despre Țările române*, II, ed. M. Holban, M. M. Alexandrescu—Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu. *București*, 1970, p. 420—445.

⁵ Той е ръкопис на библиотеката при Медицинския факултет в Монпелие, където се пази под сигнатура Н 385. През 1961 г. проф. Ф. Бродел бе така любезен да насочи вниманието ми към този ръкопис, който бе изпратен от Монпелие в Париж. Това стана повод да го проуча основно и направя поместените тук извлечения.

^{5a} Старинна мярка = 1,949 м.

⁶ Гр. Ниш, Югославия.

⁷ Р. Нишава.

⁸ 1 левга — около 4 1/2 км.

⁹ С. Клисуря, източно от Бяла паланка.

¹⁰ Очевидно не като народностно име, а в смисъл на източноправославни. По-нататък направо сме превели в текста, където е сигурно, че не се касае до гърци, с „православен“.

¹¹ Куновица в Югославия.

¹² При селата Горна и Долна Копривница, южно от Бяла паланка.

¹³ Тези интересни за етнографията бележки срещаме и в по-ранните пътеписи на Ж. Гасо и Ж. Шено (срв. с. 71, 75).

¹⁴ Вер. става дума за циганки.

¹⁵ За тази крепост съобщават и редица пътешественици от XVI в. (срв. Б. Цветкова, Материали за селищата и строителството в българските земи през XV—XVI в., Известия на Института по градоустройство и архитектура, VII—VIII, 1955, с. 479—480).

¹⁶ Суковска река или Ерма.

¹⁷ На пътешественика направил впечатление значителният брой турски поселници.

¹⁸ Черквата „Света София“. Сведенията на П. Лескалопие потвърждава предположението, че тази черква е била превърната в джамия твърде рано. Погрешно в нашата книжнина тази промяна се датира от последните две десетилетия на XVI в. (Г. Илиев, Сведения за град София през XVI в., Известия на семинарите при Ифф, София, I, 1942, с. 195). А датировката на А. Иширков (Град София през XVII век, София, 1912, с. 18) от началото на XVI в. се отхвърля напълно при наличността на данните от една неотдавна открита османска хроника (срв. Н. Inalcik—M. Oğüz, Yeni bulmuş bir „Gazavât-i sultan Murad. AÜDTCFD, VII, 2, Ankara, 1949, p. 483—484.) В нея се съобщава, че при похода на Владислав III Ягело и Ян Хунуади от 1443 г. тази черква била вече превърната в джамия.

¹⁹ Не е ясно за коя става дума. През 70-те години на XVI в. Ст. Герлах споменава в София 12 черкви St. Gerlach. Türkisches Tag-Buch. Frankfurt, 1674, S. 137).

²⁰ Р. Искър.

²¹ Името е много изопачено. Но ако се съди по разстоянието, може би е някоя махала от Вакарел (срв. Г. Гунчев, Вакарел. Антропогеографски проучвания, София, 1933). Може би е махалата Богдановци.

²² Най-вероятно се касае до с. Долна Василица, Софийски окръг, в близост до което са Траяновите врати. Вероятно тях е видял Лескалопие (срв. П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, II, София, 1953, с. 342—344).

²³ Лескалопие се води от западноевропейското картографско понятие за „провинция България“, която не съществувала в турско време. Това е реминисценция от средновековната традиция за българската държава, но значително ограничаваша действителния ѝ териториален обхват. По отношение на Тракия обаче Лескалопие възприема средновековната традиция, според която Маришкият басейн с център Одрин се назовава Македония (срв. П. Коледаров, Образование на тема Македония в Тракия, Известия на Института за история, XXI, 1970, с. 219 сл.).

²⁴ Гр. Пазарджик.

²⁵ Пловдив не е бил средище, а само македонска колония, основана и наречена по името на Филип II.

²⁶ Р. Марица.

²⁷ Очевидно тук има някакво погрешно смесване между името на р. Ибар, която Лескалопие смята за идентична с Морава, и античното име на р. Марица (Хебрус). (срв. и бел. на М. Динић, пос. съч., с. 115).

²⁸ Вероятно р. Чая или Асеница, наричана Истанимаксу (П. Делирадев, пос. съч., с. 107).

²⁹ И този пътешественик подобно на други смесва Филипопол с Филипи.

³⁰ Мраморно море.

³¹ Лескалопие се мъчи да примири традиционното схващане, поддържано в западноевропейската картография и под влияние на ренесансовите идеи за античното местонахождение на Македония, с наблюденията си на място, където сам научава, че по средновековна местна традиция Македония е Маришкият басейн на мястото на византийската тема Македония.

³² С. Катуница, Пловдивски окръг.

³³ Сегбан или сеймен — поясненията на Лескалопие за тази институция са погрешни. Те се отнасят до т. нар. кюрекчи. Сегбан се назовавали бойците от войскава част, зачислена към еничерския корпус. Така се наричали и лицата, включени в една категория от обкръжението на мирмирани и натоварени да пазят сигурността в различни райони (срв. Н. А. Gibb — Н. Bowen, *The Islamic Society and the West. I*, p. I, London, New York, Toronto 1957, 59, 60, 167, 315; М. Z. P a k a l i n, *Osmanli tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, III, XIX fsc., Istanbul, 1954, p. 145—147).

³⁴ Очевидно са прекосили Харманлийската река или Марица при селището Харманли, Хасковски окръг.

³⁵ Версия, свързана с борбата на сърбите срещу турците през XV в. (срв. К. Жиречек, *Историја срба*, II, Београд, 1923, с. 201 сл.).

³⁶ Неясна дума. Може би изопачено „хайдуги“.

³⁷ Неточно предаден турски израз — *kârdaş, selâm aleykum!*

³⁸ Освен това все същият Мустафа паша наредил да построят и заведени дюкяни („Старата чаршия“). Около тези сгради живеело предимно турско население. Кервансараят бил запазен до началото на XIX в., а после се разрушил от неподдържане. Джамията била построена в 1521 г. В нея имало имарет, дело на арх. Синан. Вероятно в него раздавали храна на пътниците (Епс. *des Islam*, IV, S. 462). Джамията била разрушена през Балканската война от турски войници (срв. А. С. Разбойников, *Свиленград*. Произход на селището и строеж на жилищата му, Тракийски сборник, III, 1932, с. 131—137).

³⁹ Очевидно грешка, вм. април.

⁴⁰ Р. Тунджа, при Одрин се сливат Арда, Тунджа и Марица. Лескалопие не споменава Арда. Каменният мост е вероятно Михаиловият мост, датиращ от византийско време, а по-късно поправян и заздравен (Епс. *des Islam*, II, S. 3) (Срв. и N. Beldiceanu, *Edirne. The Encyclopaedia of Islam*, new ed., II, fsc. 33, 1963, p. 686.)

⁴¹ Френска провинция с главен град Гренобъл. Вер. тук е дума за гр. Монтелимар.

⁴² Вер. Старият и Новият сарай. Старият сарай, построен в 1365—1366 г., бил използван за помещение на аджеми оглани. Новият сарай бил започнат в 1450 г. и дострояван векове наред (срв. N. Beldiceanu, *op. cit.*, p. 684).

⁴³ Джамия, порутена от султан Мурад II. При нея имало имарет. (За вакъфа на тази джамия и имарет срв. M. I. Gökbilgin, *XV—XVI asırlarda Edirne ve Paşa lavâsi vakıflar-mülkler-mukataalar*, Istanbul, 1952, p. 203—210; За нея пишат с възхищение и други пътешественици (срв. Б. Цветкова, *Материали...*, с. 499—507; вж. и N. Beldiceanu, *op. cit.*, p. 685).

⁴⁴ Става дума очевидно за великия везир Рустем паша.

⁴⁵ Това е прочутата Султан Селим джамия.

⁴⁶ Може би Хафса, споменато и у B. Ramberti, Маткович го смята с. Кулели между Хафса и Баба Ески (RaĭJA, LVI, 1881, p. 229).

⁴⁷ Анадол, Мала Азия.

⁴⁸ Джамията е построена от арх. Синан (M. Süreya, *Sicil-i osmanî*. III. 1311, S. 499; C. S Arseven, *op. cit.*, p. 292).

⁴⁹ Това е великият везир Мехмед Соколович (за него срв. J. H. Kramers, *Епс. des Islam*, IV, S. 512—513). Построените с негови средства сгради, за които говори Лескалопие, са дело на арх. Синан (C. E. Arseven, *op. cit.*, p. 292—295).

⁵⁰ Чорлу, Турция.

⁵¹ Вер. е дума за дъщерята на Сюлейман I — Михримак султан, жена на великия везир Русем паша.

⁵² Силиврия, Турция.

⁵³ Бруса, Турция.

⁵⁴ Люле Бургаз, Турция. Оттук започва описанието на обратния път след данните за престоя в Цариград.

⁵⁵ Името е силно изопачено. Вер. Лескалопие се е движел по долината на р. Теке дере (наричано още Инджеили, Сюддереси), а след това — по долината на тракийската и на Русокастренската река към проходите на Източна Стара планина, в нашия случай — Мокренския (дн. Аврамовски) проход. При този маршрут Одрин остава в лявата страна на пътниците, т. е. на запад. По него са пътували много поляци, като Войцех Мясковски (в 1640 г.), Рафаил Лещински (в 1699—1700 г. — за двамата вж. Хр. Кесяков, Стари пътувания през България, Сб НУНК, кн. XI), а също и Руджиер Поз. Бошкович (в 1762 г. — за него вж. Л. Милетич, Стари пътувания през България, пак там, кн. VI) и др. Вероятно се отнася до с. Докудзек, Лозенградско, по течението на Теке дере и след отклонението от Диагоналния път от Белград през София, Пловдив и Одрин за Цариград. Може би това село е било дадено на Акмек или Екмек чауш като възнаграждение за урежданите от него пътувания за Полша.

⁵⁶ Вер. с. Коджа тарлъ, Лозенградско — Турция. То е било обичайна спирка по този път. Рафаил Лещински я нарича „Талъ кьой“, а Ричард Уолш през 1827 г. — „Дулат-аги“. Лескалопие твърде общо нарича гористата Странджа планина „Одринска гора“ или „Делнорман“.

⁵⁷ Изкопът, за който говори Лескалопие, очевидно е бил старобългарският граничен окоп „Еркесия“, който започва при античния и средновековен град Девелт и продължава към гр. Констанция (на завоя на Марица) и Макроливада (Узунджово). Очевидно през тази епоха той е бил още значително по-запазен и незапълнен с пръст, както сега. Това е едно извънредно ценно и неизползувано досега известие за споменатия старобългарски паметник. За проучванията по него вж. Д. Овчаров, Наблюдения и археологически разкопки на пограничния вал „Еркесията“ в Южна България. Годишник на Соф. университет, т. 63, Философско-исторически факултет, кн. III, 1970, с. 445 и сл.

Чилек може би е Якезли, дн. Дебелт или Хасбеглии, дн. Доброново, и двете села по този път, до Еркесията и в Бургаски окръг.

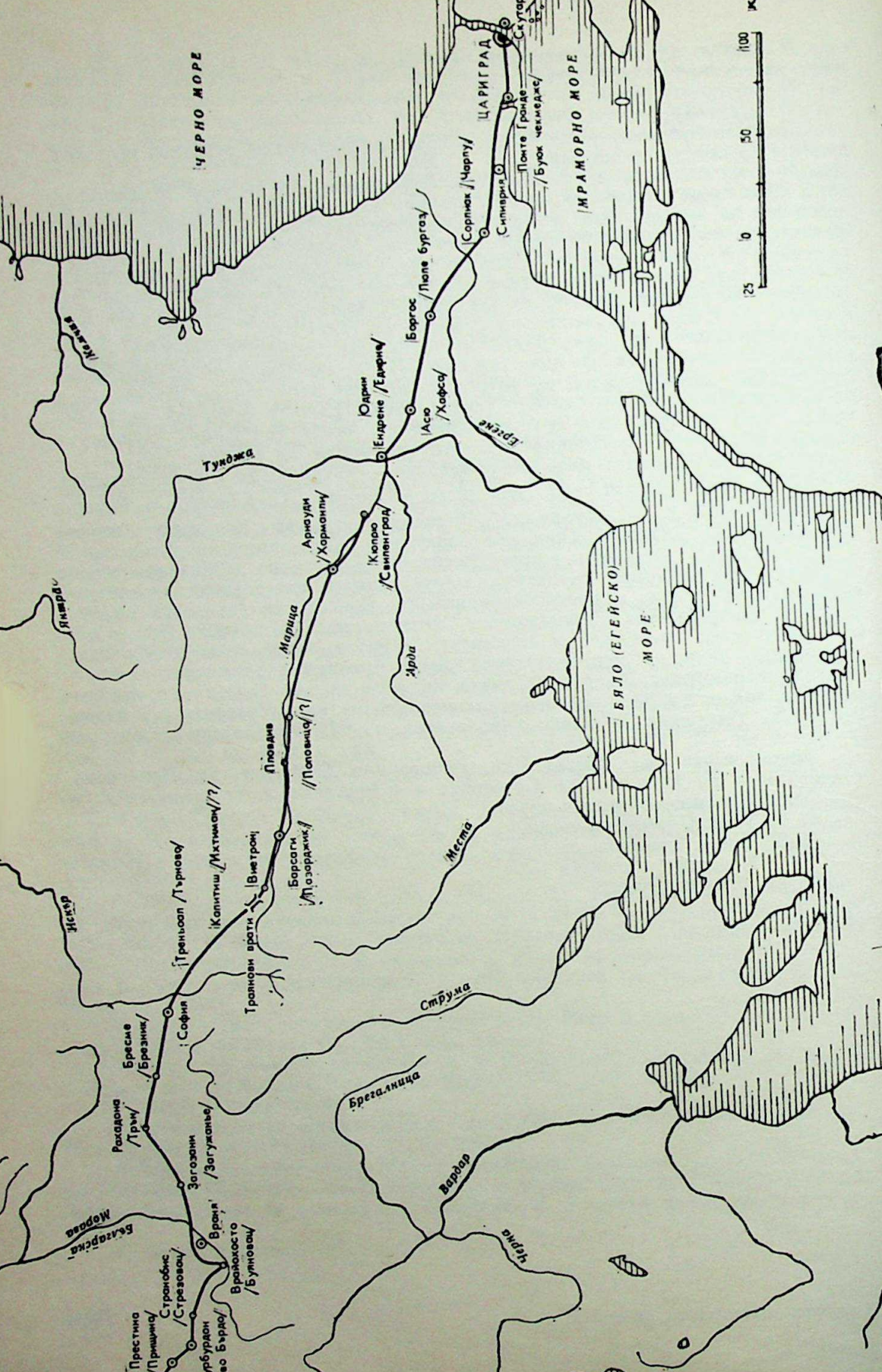
⁵⁸ С. Аврамов, Бургаски окръг.

⁵⁹ С. Тича, Сливенски окръг.

⁶⁰ С. Конак, Търговищки окръг.

⁶¹ С. Кацелово, Русенски окръг.

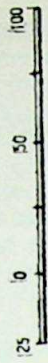
⁶² Гр. Русчук, Русе.

ЧЕРНО МОРЕ

МРАМОРНО МОРЕ

БЯЛО (ЕГЕЙСКО) МОРЕ

Кавча

Янтра

Искър

Туджа

Хисар

Жрда

Места

Стружа

Брега-чица

Вардара

Типе

ЦАРИГРАД

Сопник / Черну / Сипария

Помте Граде / Буок чемаде / Скутар

Пале бургаз / Боргос

Асо / Хафса

Емрене / Едирне / Юрри

Хисар / Синленград

Арнаури / Харманли

Пловдив

Борсач / Мозарджик

Трансов врати / Визитрак

Капитиш / Мхтимон / Г

Трениоал / Търново

София

Бресла / Брезник

Рахадона / Трун

Престина / Прищина

Странбис / Стрзавос

Враца / Буново

Вракоасто / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново

Враца / Буново